

Biti umetnik 2020. O muzičkoj umetnosti, pandemiji i još ponečemu

Ivana Stefanović, kompozitor i esejista
foto Srdan Veljović

Kao retko kada u istoriji, okolnosti su po umetnost veoma nepovoljne i to nije jedino posledica pandemije kovida-19. Zaraza je tu samo ona okolnost koja je ozbiljno pogoršala sve druge. Kriza je trajno stanje, kako bi rekao Uelbek, a kod nas i drugde već veoma dugo traje. Zato je pitanje koje odjekuje: šta učiniti? Čovek, ovakav kakav je danas, a posebno u krizi izazvanoj pandemijom, izgleda nedorastao odgovoru. Odgovori se traže haotično i nekonzistentno, u svakom uglu sveta drugačije, zavisno od kulturnog obrasca, političke volje i jačine pritiska.

Kad je kultura u pitanju, izgledalo je da su neke zemlje Evrope dugo bile protiv “zatvaranja” i da su pokušavale da iznađu načine da ono bude što manje. Za razliku od prolećnih meseci, u tim zemljama se tokom ove jeseni mnogo toga događalo u koncertnim, pozorišnim i operskim salama, kao i u nezavisnom sektoru kulture. O tome govore onlajn prenosi koncerata, čak celih festivala, konferencije, strateške diskusije, priprema za budućnost umetnosti. Nekad pred sasvim malobrojnomo publikom, ili samo pred novinarima ili tehničkim osobljem zaduženim za prenos, život i sadržaj umetnosti već neko vreme se odvija iza navučenih zavesa, preko ekrana, ali se ipak odvija!

Možda je dobar primer takvog povlačenja program poslednjeg koncerta Berlinske filharmonije pred njeno drugo zatvaranje zbog epidemije. Tada je, pored drugih, izvedena i kulturna kompozicija Džona Keidža „4'33“. Najčešće izvedena od jednog pijaniste, za Keidžovu partituru je ovog puta angažovan ceo orkestar sa dirigentom. Kada se ovo delo pojavilo 1952. godine, predstavljalo je eksperiment koji je istraživao fenomen tišine i pitanje da li je u umetnosti, posebno muzičkoj, tišina uopšte moguća. Sada, sa današnjim iskustvom, u stanju smo da učitamo mnogo više od toga.

Tišina u sali, ozbiljna lica orkestarskih umetnika i aplauz publike na kraju govorili su o tome da su se svi koji su ovome prisustvovali, zamislili. Poruka je prodrila duboko u auditorijum. Svako je, bar nakratko, ostao sam sa sobom. U tišini. Zanimljivo, ali nije se pojavilo pitanje staro sedam decenija: zar je to muzika kada nema muzike?

Jer, danas bi ono izgledalo savršeno neumesno. Hrabri umetnici imaju moć da vide stvari unapred, čak mnogo unapred. Ceo konzervativni svet se Keidžu decenijama rugao, a danas je svakome jasno šta je duboko značenje tog komada.

Sa najvećim iskušenjima danas su suočene performativne umetnosti. Iskušenja se najviše odnose na prekid direktnog dodira između umetnika i njegovog slušaoca, posmatrača, gledaoca, trenutak slanja i primanja umetničke poruke.

Taj trenutak se sada ili odlaže, ili je otežan, usporen, ili ga uopšte nema. Koliko su umetnici dirljivo uvek željni dodira sa publikom ilustruje nedavni komentar jedne pijanistkinje: između straha od korone i umetnosti pobedila je umetnost. Uprkos ogromnom trudu da se umetnost što manje “zaključava”, pokidana komunikacija je problem podjednako za sve: stvaraoce, pisce, svirače, plesače, šaptače, krojače, slikare, horiste, glumce, soliste, ansamble... A evo i paradoksa: zadatak koji imaju organizatori umetničkog života nije da privuku već da sprovedu restrikciju publike, da je pažljivo razmeste po prostoru i obezbede da se NE pojavi u prevelikom broju. Tome se i umetnici i organizatori sada raduju! Kakva inverzija svega do sada poznatog!

U Srbiji je, međutim, kriza kulture počela mnogo ranije. Zato se sada tako dramatično postavlja pitanje kako da umetnost opstane i ostane “živa” u ovako teškom vremenu. Otkrio se ponor pun nerešenih pitanja, sistemskih grešaka, izostanak strategije, ideja i vizije. Sve to kao posledica dugoročnog nipodaštavanja i obezvređivanja duhovnog prostora umetnosti.

Teško je utvrditi kada je se to desilo, ali verovatno onda kada se odušlo se od elementarne pristojnosti u javnoj komunikaciji; kada je elita najpre dovedena u pitanje, a onda i proglašena za lažnu; kada su na javnu scenu stupili neprikriveno nekulturni i neobrazovani donosioci odluka; kada su nekulturni i neobrazovani kupili diplome koje im još niko nije oduzeo; kada se pristupilo otimanju društvenih i umetničkih priznanja koja su od jednog trenutka dodeljivana onima bez zasluga (ili diletantima ili umetnički nedostojnim pojedincima); kada su taj proces izveli vlastima lojalni članovi žirija, preporučeni od političkih faktora; kada je nastupio prekid komunikacije između donosilaca odluka i stručnog mišljenja onih iz profesije; kada su političari postali redovni ili počasni članovi strukovnih udruženja; kada su preuzete institucije kulture koje sada glume svoje uloge i propagiraju banalnost, zabavu i kulturu “opuštanja” kao svoj kredo; kada se počelo sa javnim institucionalnim ruganjem savremenom stvaralaštvu. Kao prirodna posledica svega toga moglo se i očekivati da ovih dana, suštinski bez primedbe, prođe huliganski napad na jednu izložbu i da u javnosti budu prećutane otvorene pretnje nekim savremenim likovnim umetnicima.

Kako je došlo do toga ? Gde počinju ogrešenja o kulturu i umetnost? Da li je uslov da se sve ovo dogodi bio poremećaj u “metabolizmu” same države, tako što je uvedeno dvostruko upravljanje sektorom kulture (pored Ministarstva za kulturu stvoreno je i paralelno telo nedefinisanih ovlašćenja, Savet za kreativne industrije); tako što je zemlja ostavljena bez Strategije kulture (koja i pored toga šta nije bila dobra, nije čak ni usvojena) što je dovelo do toga da ceo sektor “pliva” kao pijani brod bez ideje i kriterijuma; tako što su omalovažena nezavisna savetnička tela (Nacionalni savet za kulturu koji ne radi već godinama jer ni do danas nisu izabrani svi članovi); tako što donosioci odluka nisu u stanju da čuju nijedno stručno mišljenje ili savet; tako što na odgovornim mestima sede lica bez neophodnih ovlašćenja i odgovornosti (mnogi direktori ustanova kulture su u višegodišnjem v.d. statusu); tako što kulturu i umetnost napuštaju oni koji bi mogli doprineti suštinskom razvoju, samosvesti i samopoštovanju društva?

U sveprisutnoj bezočnoj promociji poltronstva i neki od umetnika odabrali su da „ne vide nikakav problem“, da ćutanjem, ustvari, izraze pristajanje na sve, pa i na talas nasilja koji se zakotrljao prema ostalim umetnicima i samoj umetnosti.

Tokom poslednjih meseci moglo se čuti kako savršeno nestručni ljudi „objašnjavaju“ šta je umetnost, tvrdeći da se „tačno zna šta je umetnost, a šta ne“. To je bilo praćeno opasnim ćutanjem onih koji bi morali znati da ta i takva tvrdnja liči na opis „izopačene umetnosti“, poznate iz vremena nemačkog nacizma.

Kriza je, s pandemijom ili bez nje, ovde trajno stanje. Banalizacija je počela davno, a zavladała je tendencija izbegavanja svega bitnog, ozbiljnog i misaonog, planskog, kreativnog i talentovanog.

Bilo bi, recimo, naивно smatrati da je razlog donosilaca odluka da se održe Bemus, Nomus ili Nimus potreba za “otključanom” kulturom. Ne, razlozi nisu umetnički, nisu čak ni oblik solidarnosti sa umetnicima koji su u krizi, finansijskoj i suštinskoj. Razlozi su populistički: trebalo je da te priredbe anestetiziraju, bar nakratko, nemirni duh “lažne elite”. U suštini, to je samo zakasneli odjek onog šegačenja sa početka pandemijske krize i veselog predlaganja “čašice” i “puta u Milano”. Time je pandemija samo iskorišćena i zloupotrebljena da bi se uveo još jedan nivo otupljivanja građana.

A možda je ceo ovaj kompleks pitanja trebalo posmatrati misleći o budućim generacijama. Današnja deca će, koliko sutra, biti mladi koji odlučuju o sebi, a koliko prekosutra ljudi koji će odlučivati i o drugima. Gde će oni dobiti, kakvu i koliko, neophodnu dozu kulture, umetnosti, duhovnosti, humanizma? Dakle, nisu sve ovo pitanja samo o umetnosti i kulturi danas, već pre svega o tome šta će od društva, od svih zajedno, biti sutra.